

"Se leima on mulle sitten tullut" – Kaarlo Helasvuon sosiaali- ja kriminaalipoliittinen ajattelu ja yhteiskunnallinen toiminta

Timo Harrikari

Tiivistelmä – Artikkelissa tarkastellaan Kaarlo Helasvuon (1909–2006) ammatillista toimintaa ja ajattelua biografisessa viitekehyksessä. Tutkimuksessa kysytään, millainen Helasvuon sosiaalinen ja koulutuksellinen tausta oli, millaisiin tieteellisiin ja ammatillisiin verkostoihin hän kytkeytyi sekä millaisia laajempia suomalaisen sosiaali-, kriminaali- ja oikeuspoliittisen ajattelun siirtymiä hänen työnsä ja ajattelunsa heijastavat. Tutkimusaineistona hyödynnetään kahta Helasvuon haastattelua vuodelta 2003, hänen kirjallista tuotantoaan sekä sitä kehystävää aikalaiskirjallisuutta. Analyysi osoittaa, että Helasvuon ajattelussa tapahtui kolme opillista siirtymää: 1930-luvun biologis-psykologisista selitysmalleista kohti 1950-luvun ryhmädynaamista näkökulmaa ja edelleen 1960-luvun puolivälin jälkeen kohti laajaa yhteiskunta- ja oikeuspoliittista ymmärrystä. Läpi työuransa Helasvuon näyttäytyi omaperäisenä ajattelijana, joka liikkui eri tieteenalojen ja ammatillisten kenttien välillä ja toimi sillanrakentajana modernisoituvan suomalaisen sosiaali- ja kriminaalipoliittikan rajapinnoilla.

Asiasanat: elämäkerrallinen tutkimus, lastensuojelu, sosiaalihuolto, kriminologia, kriminaalipoliittikka

Johdanto

Samoja ongelmia vuosikymmenistä toiseen on ratkaisematta – – Pohdin, mitä tällainen firma voisi tehdä – ja se oli semmoista etsiskeilyä ja uuden tavoittelua. – – Taisin olla ainoa jäsen vähän aikaa siinä firmassa.

Näin luonnehtii Helsingin kaupungin pitkäaikaisena nuorisohuoltajana toiminut filosofian maisteri *Kaarlo Helasvuon* ammatillista uraansa helmikuussa 2003. Helasvuon (1909–2006) oli paitsi aikansa merkittävimpiä suomalaisia sosiaali- ja kriminaalipoliittisia ajattelijoita myös innovatiivinen ja omaehtoinen yhteiskunnallinen vaikuttaja. Helasvuon elämäнкааri, hänen työuransa ja ajattelunsa muutokset aina 1930-luvulta 1970-luvun puoliväliin kytkeytyvät kiinnostavasti suomalaisen sosiaali- ja kriminaalipoliittikan laajempiin paradigmaattisiin murroksiin.

Tarkastelen tässä artikkelissa Kaarlo Helasvuon henkilöä, hänen toimintaansa ja ajatteluaan biografisessa viitekehyksessä. Ensinnäkin kysyn elämäkerrallisen tutkimusotteen näkökulmasta, *millainen sosiaalinen tausta Helasvuolla oli ja millaisiin opillisiin sekä ammatillisiin aikalaismuutoksiin hän kytkeytyi*. Sosiaalisen taustan kuvauksella pyrin valottamaan niitä reunaehdoja, joiden puitteissa Helasvuon nousi yhdeksi aikansa merkittävimmistä sosiaali-, kriminaali- ja oikeuspoliittisista asiantuntijoista. Toiseksi tarkastelen, *millaisiin opillisiin doktriineihin ja ammatillisiin diskursseihin Helasvuon kirjoituksissaan ja muussa toiminnassaan aikalaistekstistään liittyi*, sekä sitä, miten hänen yhteiskunnallinen ja ammatillinen toimintansa heijastaa *laajempia suomalaisen sosiaali-, kriminaali- ja oikeuspoliittisen ajattelun siirtymiä 1930-luvulta 1970-luvulle*.

Artikkelin perustana ovat kaksi Helasvuon ennen julkaisematonta haastattelua vuodelta 2003, jotka keräsin osana väitöskirjatyötäni (Harrikari 2004). Väitöskirjatyössä haastattelut jäivät marginaaliseen, lähinnä detaljitietoa täydentävään asemaan, mutta niiden hedelmällinen sisältö antoi aihetta ajatella niihin perustuvaa erillisjulkaisua. Täydennän haastattelujen luomaa kuvaa Helasvuon kirjoittamilla aikalaisteksteillä, joissa hän pohtii aikansa yhteiskunnallisia ilmiöitä ja kulkee niissä tieteellisistä diskursseista toiseen. Kirjoituksissaan Helasvuon omaksuu uusia kansainvälisiä vaikutteita, ilmentäen lastensuojelun, sosiaalihuollon, sosiaalipolitiikan, vankeinhoidon ja kriminaalipolitiikan siirtymäaikakausia.

Artikkeli lähtee liikkeelle elämäkerrallisen tutkimuksen lähtökohdista, jonka jälkeen siirryn käsittelemään Helasvuon sosiaalista ja opillista taustaa. Kummallakin niistä oli ilmeinen merkitys Helasvuon ammattiuralle hakeutumiseen. Sosiaalinen tausta mahdollisti yliopisto-opintoihin hakeutumisen, ja opintojensa aikana Helasvuon nivoutui osaksi sosiaalisia verkostoja, jotka kirvoittivat hänen tieteellistä ajatteluaan ja määrittivät ammattiuran valintaa. Toiseksi tarkastelen Helasvuon työuran pääpiirteitä. Helasvuon sai palkkansa kahdesta päätoimestaan, ensin Vankeusyhdistyksen toiminnanjohtajana 1930-luvulla ja sen jälkeen Helsingin kaupungin nuorisohuoltajana nuorisorikoslainsäädännön tultua voimaan 1940-luvun alussa. Nelikymmenvuotiseen työuraan mahtui jäsenyyksiä erilaisissa toimielimissä ja monisäikeistä toimintaa ammatillisissa verkostoissa. Kolmanneksi nostan esiin Helasvuon ammatillisia näkemyksiä kolmelta ammatilliselta sektorilta eli lastensuojelusta, sosiaalihuollosta sekä kriminaalipolitiikasta, joista kaikista hän kirjoitti ahkerasti. Lopuksi vedän Helasvuon toimintaa yhteen ja keskustelen päätuloksista aikalaiskontekstissa.

Elämäkerrallinen tutkimus lähestymistapana

Tarkastelen Kaarlo Helasvuon elämää ja hänen toimintaansa elämäkerrallisen eli biografisen tutkimuksen valossa. Elämäkerrallisessa tutkimuksessa tavataan analysoida yksilöiden elämänkulkua ja kokemuksia suhteessa niiden laajempiin historiallisiin, kulttuurisiin ja yhteiskunnallisiin yhteyksiin (Nilsen 2023). Tavallisimpia biografisessa tutkimuksessa hyödynnettyjä aineistoja ovat elämäkertahaastattelut ja omaelämäkerralliset tekstit, joiden analyysillä tavoitellaan yksilöiden toiminnan ja sen merkityksen ymmärtämisen syventämistä (Bertaux – Thompson 1997). Biografisen tutkimuksen klassikkona mainitaan usein *William I. Thomasin* ja *Florian Znanieckin* teos *The Polish Peasant in Europe and America* (1918–20). Myöhemmin elämäkerrallisen tutkimuksen teoreettista ja metodologista perustaa on syvennetty erityisesti sosiaalisten ilmiöiden ja rakenteiden tutkimukseen (Goodwin 2012).

Kaarlo Helasvuon elämänsäkaaren tarkastelu elämäkerrallisen tutkimuksen keinoin valaisee hänen kokemustensa ja valintojensa yhteyttä laajempiin yhteiskunnallisiin ja historiallisiin muutoksiin. Helasvuon ammatillinen työ ja opillinen ajattelu ilmentävät murrosta, jossa 1900-luvun alkupuolen monikenttäiset fysiologisbiologiset diskurssit väistyivät sielutieteellisten, joukkosielutieteellisten ja sosiologisten diskurssien tieltä (Smith 1994). Hänen koulutuksensa Helsingin yliopistossa sekä läheiset yhteytensä aikakauden johtaviin ajattelijoihin, kuten *Eino Kailaan*, kytkivät Helasvuon kiinteästi aikansa opillisiin keskusteluihin ja niiden diskurssiivisiin

siirtymiin. Helasvuon kirjoitukset ja haastattelut paitsi heijastavat aikansa opillisia kehityskulkuja myös muotoilivat niitä, mikä tekee hänestä merkittävän vaikuttajan suomalaisen sosiaalityön ja lastensuojelun sekä kriminologian, kriminaalipolitiikan ja vankeinhoidon historiassa.

Helasvuon autobiografiset temaattiset haastattelut (Eichsteller – Davis 2022) ja kirjallinen tuotanto piirtävät kuvan ajattelijasta, joka liikkui aktiivisesti aikansa tieteellisten ja yhteiskunnallisten diskurssien kentillä. Hänen työuransa osui vaiheeseen, jolloin monet uudet tieteenalat ja käsitteelliset kehykset saivat historiallisen ilmaantumispintansa; hetkiin, jolloin tiedolliset ja yhteiskunnalliset ehdot loivat tilan uusien diskurssien muotoutumiselle ja leviämislle (Foucault 1972). Analyysissa tarkastellaankin, miten Helasvuo asettui näihin diskursseihin, käytti niitä ja muokkasi niiden sisältöjä, osoittaen, ettei toimija ole pelkästään diskurssien rajoittama, vaan myös niiden suunnannäyttävä. Lähestymistapa ei ole varsinaista diskurssianalyysiä, vaan foucault'laisen diskurssikäsitteen inspiroimaa biografista luentaa, jossa yksilön elämänvaiheet, verkostot ja ajattelun muutokset kietoutuvat aikakauden tieteellisiin, poliittisiin ja instituutionaalisiin murrokseen (Kendall – Wickham 1999; Merrill – West 2009). Haastattelut tehtiin päivämäärillä 6.2.2003 (KH030206) ja 22.2.2003 (KH030222). Haastattelujen yhteispituus oli 2 tuntia 50 minuuttia.

Siirryn seuraavassa Kaarlo Helasvuon lapsuudenperheen ja hänen varhaisten vuosiensa tarkasteluun, josta ilmenevät hänen elämänsä ja ajatteluaan muokanneet ensimmäiset vaikutteet. Tämän jälkeen etenen kohti Helasvuon opintoja ja työuran alkuvaiheita sekä erityisesti niitä diskursseja, joiden keskellä hän ajassaankin liikkui, ja joiden kautta hän kulkeutui merkittäviin tieteellisiin ja laajemmin yhteiskunnallisiin verkostoihin. Tarkasteluni jatkuu kohti Helasvuon keskeisiä ammatillisia käännekohtia sekä hänen asemoitumistaan erityisesti suhteessa suomalaisen sosiaalityön ja erityisesti lastensuojelun sekä kriminologian ja kriminaalipolitiikan viitekehyksiin. Etenen lopuksi synteysiin, jossa tarkastelen Helasvuon tuotantoa ja haastatteluja osana laajempia yhteiskunnallisia ja historiallisia diskursseja, valottaen hänen merkitystään sekä toimijana että diskurssien käyttäjänä.

Lapsuudenperhe Savonlinnassa ja opinnot Helsingissä

Kaarlo Antero Helasvuo syntyi Kuopiossa 30.11.1909 yhteiskunnallisesti aktiiviseen perheeseen. Kaarlon isä *Adolf Johannes (Hannes) Hällström* (1869–1947) toimi Kuopiossa lääninsairaalan lääkärinä ja Helasvuo luonnehti lapsuudenperhettään haastattelussaan ”hyvin toimeentulevana keskiluokkaisena perheenä, jossa oli hyvät tavat”. Helasvuon ollessa 3-vuotias perhe muutti Savonlinnaan, jonne isä siirtyi yleisen sairaalan lääkäriksi. Perheeseen kuului Savonlinnan aikana Kallen kolme veljeä (Arvo, Jorma ja Veikko) ja kaksi sisarta (Anni ja Taina). Lapsina kuolivat veli Heikki (1898) ja sisar Kerttu (k. Kuopiossa n. 1910). (KH030206).

Kaarlo eli varhaista nuoruuttaan 1920-luvulla. Suomi oli juuri itsenäistynyt, ja sisällissodan jäljet näkyivät kansalaisten arjessa. Helasvuon perhettä yhdistävä tekijä Savonlinnassa oli suojeluskuntatoiminta. Hannes-isä toimi päätyönsä ohella myös Savonlinnan suojeluskunnan lääkärinä ja äiti Elli (os. Åkerman, 1873–1955) paikallisten Lottien puheenjohtajana. Kansalais-sota ei Helasvuon kertoman mukaan perhettä varsinaisesti koetellut, vaikka hänen veljensä Jorma

olikin osallistunut Varkauden taisteluihin, joissa Kaarlonkin koulutovereita oli menehtynyt. Kun veli veli Arvo Hällström liittyi suojeluskuntaan 14-vuotiaana, seurasi Kaarlokin veljiensä esimerkkiä täytettyään 15 vuotta. Suojeluskuntaharrastus seurasi Kaarloa mukanaan opiskeluvuosiin, ja hän oli mukana upseerisuojeluskunnan toiminnassa myöhemmin Helsingissä asuessaan. Lisäksi Elli-äiti toimi Savonlinnassa paikallisen lastensuojeluseuran puheenjohtajana ja kirjoitti paikallislehteen, johon toimintaan äiti sai nuoren Kaarlonkin mukaan (KH030206).

Kaarlo Helasvuo kirjoitti ylioppilaaksi vuonna 1929 ja halusi kirjautua sen jälkeen Helsingin yliopistoon opiskelemaan, mutta alavalinta tuotti päänsäivää. Helasvuo kertoo keskustelleensa asiasta isänsä kanssa, joka Kaarlon lääkärihaaveisiin oli todennut: "Kuule, tiedä nyt vaan, että se vaatii hyvin paljon kestävyyttä". Niinpä Kaarlo kirjautui opiskelijaksi lainopilliseen tiedekuntaan. Opinnoissa häntä kiinnosti kertomansa mukaan ainoastaan psykologia (KH030206).

Samaisena syksynä 1930 kun Helasvuo aloitti opintonsa, Eino Kaila oli siirtynyt Turusta Helsinkiin teoreettisen filosofian professoriksi. Kailan ympärille muodostui "sielutieteestä" kiinnostuneiden läheisten opiskelijoiden ryhmittymä, johon myös Helasvuo kuului. Eino Kailaa pidettiin Helasvuon mukaan yleisesti "kroketina" ja ylpeänä, mutta lähimmille oppilailleen Kaila oli "erittäin sympaattinen ja mukava". Lähipiirin oppilaisiin kuuluivat muun muassa *Kai von Fieandt*, *Arvo Lehtovaara* ja *Niilo Mäki*, joista kaikista tuli myöhemmin psykologian professoreita Jyväskylän ja Helsingin yliopistoihin. Kai von Fieandt toimi opintojensa aikaan psykologian vapaaehtoisena assistenttina ja sai käyttöönsä fysiologisen laitoksen kellarissa sijainneita huoneita, jonne Kaila oli hankkinut muun muassa Schumannin takistoskoopin ja joissa assistentti saattoi opiskelutoveriensa kanssa suorittaa psykologisia kokeita. Näissä tiloissa myös Arvo Lehtovaara pani aluille identtisiä ja ei-identtisiä kaksosia vertailevan väitöskirjatönsä, jonka koejärjestelyissä Helasvuo avusti Lehtovaaraa (KH030206).

Eino Kailalla oli merkittävä vaikutus Helasvuon tieteelliseen ajatteluun ja ammatilliseen toimintaan. Kaila oli kansainvälisesti verkostoitunut ja muun muassa Wienin koulukunnan filosofien ja psykologien hyvä ystävä. Kailan vuonna 1932 pitämä, myöhemmin kirjana julkaistu luentosarja persoonallisuudesta (Kaila 1934) oli Helasvuosta erityisen kiehtova. Helasvuo kertoo kirjoittaneensa lyijykynällä teoksen jonkin luvun kohdalle, että luku pitäisi sovitaa sinfoniaorkesterille, musiikkiperheestä kun tuli (KH030206).¹ Biologisen dimension merkitys 1920-luvun psykologisessa ajattelussa oli Helasvuon mukaan läpitunkeva, mitä muun muassa Kailan teos "Sielunelämä biologisena ilmiönä" kuvasti (Kaila 1920). Biologisperustaisen diskurssin vaikutteet olivat kansainvälisiä, ja niitä virtasi erityisesti Yhdysvalloista ja Saksasta. Yhdysvaltalaiseen tutkimukseen, jossa tietyissä suvuissa ja niiden jälkeläisissä oli havaittu prosentuaalisesti enemmän rikoksentehtyjöitä kuin toisissa, Helasvuo kertoo tutustuneensa *Veli Verkon* kautta (ks. esim. Verkko 1933). Haastattelussaan Helasvuo muisteli, kuinka *Adolf Hitler* oli tuolloin alkanut opettaa Saksassa rotuoppia (KH030206).

Saksalaisista keskusteluista Helasvuon kiinnostuksen kohteeksi valikoitui havaintopsykologia ja erityisesti *Ernst Kretschmerin* (1888–1964) typologia (Kretschmer 1925), josta Helasvuo laati Kailan ohjauksessa ensimmäisen pro gradunsa (Helasvuo 1933). Kaila oli havainnut tyypp-

1 Myös Kaila oli klassisen musiikin ihailija. Kerran Kaila oli päättänyt luentonsa tuntia aiottua aiemmin, koska radiosta alkoi Tšaikovskin *Pathétique*, jota myös opiskelijat olivat opettajansa johdolla siirtyneet kuuntelemaan (KH030206). Helasvuo oli harrastelijaviulisti, ja hänen pojastaan Esa Helasvuosta tuli myöhemmin kansallisesti tunnettu muusikko.

piteorian kahden päätyypin eli skitsotyymin ja syklotyymin havaitsemistapojen teoreettisessa jäsentämisessä ongelmia, joita halusi tutkia. Tutkielmansa johtopäätöksenä Helasvuo esitti, että koko typologisoinnin kysymyksenasettelu olisi ”subjektin muodostamisen osalta” virheellinen. Helasvuo suoritti kandidaatin tutkinnon vuonna 1935, mutta jatkoi välittömästi toista gradutyötään, jonka kertoi suorittaneensa puolestaan sosiologian professori *Gunnar Landtmanille*. Työ oli luonteeltaan kriminologinen, ja siinä vertailtiin edellä mainittujen persoonallisuustyyppien lisäksi ”viskoosin atleetin” alttiutta väkivaltaisiin tekoihin. Tätä silmällä pitäen Helasvuo vietti Kai von Fienttin kanssa yhden talven Helsingin keskusvankilassa murhasta tuomittuja tutkien. Kaila oli Helasvuon työstä hyvin innostunut ja suositteli tälle *Thiodolf Reinin* stipendirahaston palkintoa, mikä Helasvuolle myönnettiin. Kolmannen pro gradunsa Helasvuo kertoi latineensa historian alalta, ja siinä hän tarkasteli nuoren *Marcus Antoniuksen* persoonallisuutta (KH030206).²

Helasvuon työura: Vankeusyhdistyksestä Helsingin kaupungin nuorisohuoltajaksi

Helasvuon opintojen loppuvaiheen ja työuran alkuvaiheen kiinnostuksen kohteet asettuivat limittäin. Rikollisuuteen kohdentunut gradutyö ohjasi ajattelemaan työmarkkinoilla suuntautumista, ja Helasvuon kiinnostus rikollisuusilmiötä kohtaan lisääntyi edelleen, kun hänet nimitettiin Vankeusyhdistyksen³ Helsingin toimiston johtajaksi vuonna 1936. Helasvuon mukaan työ ”vaikealla virastolla” oli ”semmoista metsässä painiskelemista” ja ”vaikeasti hallittavaa asiaa”. Oman arvionsa mukaan hän oli yhdistyksessä suuntaa antava henkilö, joka pyrki ”etsiskelyyn ja uuden tavoitteluun”. Helasvuo jatkoi tehtävässä jatkosotaan saakka. Hän haavoittui Rukajärventiellä elokuussa 1941, jonka jälkeen hänet siirrettiin Lahteen niin kutsutun Hennalan motin toipilaskoulutuskeskukseen komppanian päälliköksi. Valtavirta toipilaista kärsi sodan aiheuttamista psyykkisistä vaurioista, joita hoidettiin yhteistyössä psykiatrien ja muiden lääkärin kanssa. Helasvuon ystävä *Sven Donner*, joka toimi päämajassa lääkintöosaston psykiatrisen osaston päällikkönä, oli pannut aluille psykiatristen toipilaiden työkompanioita. Tilanne kuitenkin muuttui, kun Helasvuo sai uuden esihenkilön, joka arvioi Helasvuon olevan Hennalassa tarpeeton ja tekevän siellä vain väitöskirjaansa valtion laskuun. Niinpä hänet lähetettiin takaisin kohti Rukajärven rintamaa, minne hän ei kuitenkaan koskaan saapunut vaan hänet siirrettiin oman kertomansa mukaan Kontiolahdelle ”makaamaan ja odottamaan”. Lopulta Helasvuo siirrettiin päämajaan linnoitusosaston alaiseen yksikköön, missä hän toimi sodan loppuun (KH030206).

Jo jatkosodan aikana maisteri Helasvuo oli jättänyt Vankeusyhdistyksen johtajan tehtävänsä, ja hänet oli nimitetty Helsingin kaupungin ensimmäiseksi nuorisohuoltajaksi (KH030206). Tehtävän perustamisen taustalla olivat vuonna 1936 säädetty lastensuojelulaki sekä 1940-lu-

2 Helasvuon vuoden 1933 lopputyö on tallentunut Helsingin yliopiston arkistoihin, kahta viimeksi mainittua sieltä ei vuonna 2024 kahden informaattikon kanssa tehdyssä tarkastelussa löytynyt.

3 Vuodesta 1966 Kriminaalihuolto ry ja vuodesta 1975 julkisoikeudellinen Kriminaalihuoltoyhdistys (KHY). Kriminaalihuoltoyhdistys lakkautettiin vuonna 2000, ja sen hoitamien yhdyskuntaseuraamusten toimeenpano siirrettiin valtion uusille viranomaisille, Rikosseuraamusvirastolle ja Kriminaalihuoltolaitokselle. KHY:n omaisuus säätöitettiin, ja sen toimintaa jatkamaan perustettiin samassa yhteydessä Kriminaalihuollon tukisäätiö, nykyinen RETS.

vun alussa säädetty nuorisorikoslainsäädäntö, jonka voimaantuloa oli lykätty vuonna 1941. Nuorisorikoslainsäädäntö tuli lopulta voimaan vuoden 1943 alusta lähtien (Harrikari 2004). Helasvuo siirtyi nuorisohuoltajan tehtävään 1940-luvun puolivälissä, toimi siinä koko työuransa ja jäi eläkkeelle vuonna 1974 (KH030206). Koko työuransa ajan Kaarlo Helasvuo oli niin nuorisohuoltajan virkatyössä kuin sen alaan löyhemmin kytkeytyvissä tematiikoissa aktiivinen kriminaali- ja sosiaalipoliittinen keskustelija ja kirjoittaja. Kolmen gradunsa jälkeen hän suunnittelei väitöskirjaa Helsingin poikien ryhmärikollisuudesta, jota käsittelevän muutaman sivun pituisen ajatuspaperin *Lapsi ja nuoriso* -lehti julkaisi kahdessa numerossaan vuonna 1939 (Helasvuo 1939), mutta alkanut toinen maailmansota katkaisi Helasvuon väitöskirjasuunnitelmat. Helasvuon akateemisen uran huippukohdaksi jäi näin ollen Jyväskylän yliopiston rehtorin määräys hoitaa neljäsosaa suojelu- ja parantamiskasvatusopin apulaisprofessori *Erkki Saaren* viransijaisuudesta (KH030206).

Virkatyönsä puolesta Helasvuo työskenteli monissa aikansa luottamustehtävissä. Hän toimi *Lapsi ja nuoriso* -lehden toimitussihteerinä vuosina 1940–46 ja tämän jälkeen sen päätoimittajana vuoteen 1950. Niin ikään Helasvuon työn jälki näkyi Lastensuojelun keskusliiton julkaiseman teoksen *Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa* toimitustyössä sen ensimmäisestä painoksesta (1953) lähtien.⁴ Yksi keskeisimmistä komiteajäsenyksistä Helasvuolla oli vuonna 1958 mietintönsä antaneessa Koulukotikomiteassa, joka laati esityksen koulukotien toimintaperiaatteiksi ja toiminnan kehittämiseksi (KM 1958:1). Samoin Helasvuo vaikutti Nuorisolaitostoimikunnassa, joka antoi mietintönsä vuonna 1966 (KM 1966: B2).

Helasvuo ja lastensuojelu: sukurasitusselityksistä kohti joukkosielutieteen diskursseja

Kaarlo Helasvuo siirtyi lastensuojelun kentälle 1940-luvun puolivälissä. Nuorisohuoltajan tehtävä sijoittui lastensuojelun kentällä erityisesti nuorisoikäisten suojelukasvatuksen alaan, joka nivoutui tiiviisti nuorisorikollisuuden kysymyksiin.⁵ Lapsuutta, lastensuojelua ja rikollisuutta vuosisadan alkupuolen jäsentänyt suojelukasvatusdiskurssi oli tulossa 1940-luvulla siihen murrosvaiheeseen, jossa siirryttiin ”pahantapaisuuden”, ”huonohoitaisuuden” ja ”psykopatian” puhetavoista kohti ”sopeutumattomuutta” ja ”häiriintyneisyyttä” nuorten rikollisuutta ja lastensuojelun ilmenemistarvetta selittävinä tekijöinä (Harrikari 2019). Fokus siirtyi ongelmien yksilötasoisista biologisista selityksistä enempi kohti ryhmädynaamisia.

Diskursiivinen siirtymä oli nähtävissä myös Helasvuon ajattelussa ja hänen kirjallisessa tuotannossaan. Helasvuo kommentoi haastattelussaan tätä siirtymää kahden aikalaisasiantuntijan ajattelua koskevan esimerkin eli *Martti Kailan* ja *Erkki Saaren* kirjallisen tuotannon kautta. Vankeilapsykiatrina toiminut Eino Kailan nuorempi veli Martti väitteli oppialallaan nuorisorikollisuudesta (Kaila 1940) ja toimi myöhemmin psykiatrian professorina Helsingin yliopistossa. Kailan veljesten isä oli *Erkki Kaila*, jumaluusopin professori, josta tuli myöhemmin Viipurin

4 Kirjoittaja on ollut mukana samaisen teoksen 13. ja 14. painoksen kirjoitus- ja toimitustyössä seitsemän vuosikymmentä myöhemmin.

5 Vuosina 2016–17 Vankeusyhdistyksen entisille työntekijöille tekemissäni haastatteluissa yksi haastatelluista kertoi, että Vankeusyhdistyksestä vietiin aina 1960-luvun loppuun saakka joka kuukausi Helasvuolle lähetyk, joka sisälsi laadukallisen asiakaspareita. Tarkempaa tietoa asiakirjojen sisällöstä haastatellulla ei kuitenkaan ollut.

piispa (1925–35) ja edelleen arkkipiispa (1935–44) (KH030222). Erkki Saari puolestaan toimi Laukaassa Järvilinnan vastaanottokodin johtajana, väitteli erityiskasvatuksen alalta (Saari 1951) ja työskenteli sittemmin Jyväskylän yliopiston suojelu- ja parantamiskasvatusopin apulaisprofessorina. Helasvuo kommentoi tuon ajan tapaa puhua nuorten rikollisuudesta:

Se oli hyvin biologinen – – Martti Kaila teki väitöskirjansa niihin aikoihin. Ja sitten Erkki Saari teki väitöskirjaa, joka oli vähän niinku pieni jäljitelmä Martti Kailan kirjasta. Ja siinä oli semmonen kysymyksenasettelu, – – että johtuuko tämän ja tämän pojan rikollisuus perinnöllisyydestä VAI ympäristöstä. Tämä kahtiajakautuma esiintyi jo Kailalla ja Saarella jatkuvasti, ja vielä senkin jälkeen joissakin tekeleissä. Mutta näinhän ei voi ollenkaan ajatella, koska se pitää selaista subjektia, jota ei ole olemassakaan. Pelkkä perinnöllisyys ja pelkkä ympäristö. Ja sitten oli aivan virheellistä se että, tutkittiin tätä sukurasitusta – – niin kaikki pantiin samaan läävään: vajaamielisyys, psykopatia, mielisairaus, alkoholismi – kaikki semmonen sosiaalisesti negatiivinen pantiin niinku sukurasituksen tiliin. Ja se oli aivan virheellinen lähtökohta. – – kun minä olin siellä oikeusyhdistyksessä, niin oli ensimmäinen pohjoismainen kriminaalihuoltoyhdistysten pohjoismainen kokous, Oslossa muistaakseni. Ja mulla oli siellä sitten alustus, joka koski näitä asioita ja nuorten tutkimista. Minä muistan, kuinka biologinen minäkin olin ajattelultani näille pohjoismaisille ystäville ja selitin, kuinka me olemme kriminaalibiologeja (KH030206; ks. myös De Nordiska Kriminallistföreningars årsbok 1936, s. 76–77).⁶

Helasvuon irtautumista biologisesta ja yksilölähtöisestä diskurssista ilmensi hänen vuonna 1939 Lapsi ja nuoriso -lehdessä julkaisemansa kaksiosainen pienoisteos Pikku huomioita Helsingin poikien ryhmärikollisuudesta (Helasvuo 1939). 1940-luvun lopulla hän osallistui yhteiskirjoitusprojekteihin, joissa valotettiin ryhmädynaamisia ilmiöitä eri näkökulmista (Helasvuo 1948). Vuonna 1954 Helasvuo julkaisi teoksen Laitospoikain keskinäisestä väkivallasta, jonka syntyy Helasvuon mukaan vaikutti ”erittäin voimakkaasti” *Matti Koskenniemen* väitöskirja *Soziale Gebilde und Prozesse in der Schulklasse* (1936), mutta myös *Rafael Helangon* väitöskirja *Turun poikasakeista* (1953) sekä ystävänsä Veli Verkon suositukset amerikkalaisia suurkaupunkilaisjengejä käsittelevistä, erityisesti *Frederic Trasberin* (1927) tutkimuksista. Helasvuo mainitsi joukkosielutieteellisenä vaikutteenaan myös *Knut Pippingin* teoksen *Kompaniet som samhället* (1947), jonka kanssa rinnan oli ahkerasti luettu *Väinö Linnan* Tuntematonta sotilasta sen ilmestyttyä. Helasvuo kiteytti haastattelussa ajatteluaan:

Muun muassa, että tällainen heikkolahjainen ja helposti toisten johdettavaksi tuleva kaveri pantiin tekemään se varsinainen työ siellä murtopaikalla. Ja se, joka organisoi asiaa, oli fiksumpi ja varsinainen todellinen taustajohtaja. – –

6 Vaikka Helasvuo puhui haastattelussaan kriminaalihuoltoyhdistyksestä, hän lienee tarkoittanut kriminalistiyhdistystä, jonka vuosikirjasta löytyy Helasvuon puheenvuoro ja viittaus myös kriminaalibiologiaan.

Jengielämä on ihan luonnollinen ja terve ilmiö, mutta jos siellä on persoonallisuudeltaan infantiileja yksilöitä, jotka eivät pääse yli tästä jengiaikakaudesta, vaan jatkavat sitä jengielämää yli sen ajan, jonka muut jo jättävät taakseen. Yli-ikäinen jengi, joka on sitten nimenomaan hyvin altis jatkamaan sitten rikollisuuteen (KH030206).

Siirtyä yksilöllisten epänormaaliuksien ja typologioiden tarkastelusta kohti joukkosielutiedettä ja ryhmädynamiikan tarkastelua oli yksi keskeinen 1940-luvun sosiaalitieteellisen ja lastensuojelun käytännöllisen diskurssin muutos. Vielä perustavampi vaikutus tuon ajan ajatteluun Helasvuon mukaan oli *John Bowlbyn* teoksella *Motherly care and Mental Health* (1951), jonka WHO julkaisi vuonna 1951. Toinen Helasvuon ajatteluun psykiatrian alalla vaikuttanut tutkija oli sveitsiläinen lastenpsykiatri *Lucien Bove*, joka niin ikään toimi WHO:n asiantuntijana (mm. Helasvuo 1950). Bove'n WHO:n julkaisema aikalaisteos *Psychiatric aspects of Juvenile Delinquency* (1951) on jälkipolvien tarkastelussa jäänyt huomattavasti Bowlbya vähemmälle. Suomalaisista bowlbylaisen ajattelun uranuurtajista Helasvuo mainitsi haastatteluisaan *Helvi Haahdin*, joka oli yksi pohjoisamerikkalaisen sosiaalityön casework -orientaation kotiuttajista (KH030222). Hahti oli saanut sosiaalityön koulutuksensa Yhdysvaltojen Massachusettsin Smith Collegessa, jossa koulutus oli aloitettu 1918. Kun Mannerheimin Lastensuojeluliitto aloitti psykiatrisyhteiskunnallisen työn vuonna 1925, Hahti työskenteli siinä muutaman vuoden ajan, jonka jälkeen hän siirtyi takaisin Pohjois-Amerikkaan (mm. Toikko 2005). Toisena orientaation kehittäjänä Helasvuo mainitsi sosiaalihuoltaja *Kalervo Kinasen*, joka työskenteli psykoanalyttisella otteella. Kinasella oli virka Kanadassa, josta hän myös haki lisäkoulutusta. Suomessa Kinasen työskenteli sosiaalityön opettajana Luther-opistossa, missä hänellä Helasvuon kertoman mukaan esiintyi pappishenkilöstön kanssa toistuvia näkemyseroja (KH030222).

Sukurasitusselityksiä välttävät ja persoonallisuustypologioita täydentäneet vuorovaikutukselliset ja ryhmädynaamiset diskurssit kulkeutuivat niihin 1960-luvun puolivälin jälkeisiin lastensuojelua käsitteleviin teksteihin, joita Helasvuokin oli mukana laatimassa. Aiempaa vakiintuneemmin bowlbylais-bovetlaisen doktriinin kehyksessä alettiin Suomessa 1950-luvulta lähtien puhua *häiriintyneinä* tai *turvattomina* niistä lapsista, joita vielä vuosisadan alkupuolella oli asemoitu *laiminlyödyiksi* tai *huonoboitoisiksi*. Turvattomuudesta johtuva häiriintyneisyys ymmärrettiin nyt tekijäksi, joka vaikuttaisi yksilön myöhempään käytökseen ja toimintaan laajemminkin aina loppuelämän valintoja myöten. Vastaavasti vuosisadan alkupuolen pahantapaisten asemoinnin korvasi *sopeutumattomuus*, joka lanseerattiin nyt kaikenlaisten käytösongelmien, kuten koulun laiminlyönnin, kuljeskelun tai rikollisuuden kattokäsitteeksi. (Harrikari 2019) Helasvuon näkemyksen mukaan sopeutumattomuus olisi vain pitkään jatkunutta turvattomuutta (Helasvuo 1966). Vuoden 1966 Nuorisolaitostoimikunta, jossa Helasvuo toimi, kiteytti hänen ajatuksensa:

Useimmat koulukotien oppilaat ovat viettäneet lapsuutensa rikkiinäisissä ja riskitilaisissa perheoloissa. Monet ovat olleet lastenkodissa tai uusiintuvasti joutuneet siirtymään kasvatuspaikasta toiseen ja täten kokeneet paljon turvatto-

muutta ja pettymyksiä. Heidän persoonallisuutensa rakenne on monesti poikkeava ja he ovat alttiita ristiriitoihin ympäristönsä kanssa. Koulukotien oppilaissa on keskimääräistä enemmän älyllistä rajoittuneisuutta, mutta keskeisin ja yleisin tekijä heidän sopeutumisvaikeuksissaan on kuitenkin tunne-elämän esteisyys ja häiriytyneisyys (KM 1966: B2, s. 59).

Toisen maailmansodan tapahtumista lähtenyt kiinnostus joukkosielutieteeseen toi lastensuojelun laitostyöhön opin, jonka mukaan normaalien ja terveiden yksilöiden ryhmissä voi kehittyä patologisia joukkomittaisia ilmiöitä. Nuorisorikollisuustutkimuksessakin havaittiin, että aiemmat tutkimukset olivat analysoineet lähinnä nuorisovankeja ja että valikoituneen aineiston perustalta oli tehty liian pitkälle meneviä päätelmiä nuorten rikosten luonteesta. Tutkimuksissa havaittiin nyt, että nuorten normirikkomukset olivat varsin yleisiä eikä niiden tarvinnut ilmentää yksilöpatologiaa (ks. mm. KM 1966: A 2; KM 1970: A 9).

Toinen samaisen toimikunnan käsittelemä seikka, jossa Helasvuon kädenjälki näkyy jälkipolville, oli ”piiskarangaistuksen” poistaminen koulukotien kurinpitovalikoimasta. Toimikunnan työskentelyaikaan sosiaaliministeriö oli jo virallisesti poistanut ruumiillisen kurituksen laitosten toimenpidevalikoimasta, mutta laitosjohtajat olivat olleet ratkaisusta hämillään (KH030222). Myös toimikunta empi ratkaisun suhteen ja oli valmis pysyttämään vitsamahdollisuuden voimassa, kunnes asiaa olisi riittävästi selvitetty. Helasvuo oli kuitenkin asiasta eri mieltä ja jätti mietintöön vastalauseen, jossa totesi, etteivät mitkään tosiseikat puoltaneet ruumiillisen kurituksen palauttamista koulukoteihin. Vastalauseessaan Helasvuo mainitsee kolme perustetta. Ensinnäkin kurituksen poistamisesta (8.6.1965) oli tuolloin kulunut liian lyhyt aika johtopäätösten vetämiseen. Toiseksi tuli ottaa huomioon piiskarangaistuksen mielenterveydelliset vaikutukset: sillä saataisiin aikaan enemmän haittaa kuin hyötyä. Kolmanneksi Helasvuo nojasi ”periaatteellisiin näkökohtiin”, joilla hän viittasi vuosikymmenen puolivälissä nousseeseen kansalais- ja ihmisoikeuskeskusteluun sosiaalihuollon asiakkaiden asemasta (KM 1966: B2, s. 96).

Haastatteluissaan Helasvuo luonnehti lastensuojelun aikalaiskuvaa ja nosti esille monia alan vaikuttajia tavalla, joka paikantaa hänen asemoitumistaan yhteiskunnallisena ja ammatillisena keskustelijana. Pääosa Helasvuon kommentoimista henkilöistä oli miehiä, joilla oli joko teologin tai juristin koulutus. Vuonna 1936 säädetyin lastensuojelulain ”pääarkkitehti” oli ollut *Adolf von Bonsdorff* (1862–1928), jota Helasvuo ei kertomansa mukaan koskaan tavannut. Bonsdorffista puhuttiin yleisesti ”suurena reformaattorina”, ja häntä pidettiin hyvin valloittavana henkilönä, joka oli saanut ideologiseksi seuraajakseen muun muassa Helsingin lastensuojelutoimenjohtaja *Rikhard Liukkosen*. Helasvuo kertoi itse pitävänsä Bonsdorffin lähestymistapaa lastensuojeluun moralistisena tavalla, jossa laiminlyödyistä lapsista tuli saada kunnollisia kansalaisia. Monet lastensuojelun johtavista viranhaltijoista olivat aina 1960-luvulle saakka pappiskoulutuksen saaneita. Helasvuo muisteli haastatteluissaan *Kosti Pirjolaa* (1887–1957), Kotiniemen kasvatuslaitoksen luonteeltaan ”herttaista” johtajaa, joka ei oikein tiennyt, miten suhtautua ruumiillisesta kurituksesta luopumiseen, kun Helasvuo olisi siitä hänelle puhunut, sekä Kalliolan settlementin isäntä ja operatiivinen johtaja *Niilo Kotilaista*, joka Helasvuon mu-

kaan johti "virastoa" eli ministeriön lastensuojeluosastoa kuin aatteellista yhdistystä, muun muassa aloittaen tapaamiset hengellisellä yhteislaululla (KH030222).

Kulttuurihistoriallisesti kiinnostavin Helasvuon henkilökertomus liittyy sosiaaliministeriön ylitarkastajana toimineeseen *Juho Heikki Tunkeloon* (ent. Heikki Ekman, 1873–1948). Teologi Tunkelo oli suomalaisen lastensuojelun pitkän linjan vaikuttaja ja toiminut jo 1890-luvulla maan ensimmäisen alaikäisille lainrikkajille tarkoitetun kasvatuslaitos Koivulan opettajana, Kotiniemen kasvatuslaitoksen johtajana sekä myöhemmin vuonna 1905 kaksiosaisen mietintönsä jättäneen Suojelukasvatuskomitean sihteerinä (ks. KM 1905: 9a). Vuonna 1935 Tunkelo nimitettiin sosiaaliministeriön lastensuojelutoimiston toimistopäälliköksi. Tunkelo toimi Helasvuon mukaan hänen kanssaan lastenpsykiatriaa käsitelleessä komiteassa ja oli sen toimiaikaan jo siirtymässä eläkkeelle. Helasvuon kertoman mukaan Tunkelo teki paljon virkamatkoja, nautti niilläkestityksistä ja nosti tuntuja päivärahvoja. Toimintatapaa ei katsottu hyvällä, ja asiasta puhuttiin paheksuvasti Tunkelon selän takana. Helasvuon mukaan tarina kuitenkin kertoi, että Tunkelon testamentissa "kaikki matkarahat olivat pennilleen taltioituina" ja niillä perustettiin säätiörahasto (KH030222). Tieto on myöhemmin osoittautunut paikkansa pitäväksi. Rahastoa oli hallinnoinut kaikessa hiljaisuudessa Lastensuojelun keskusliitto, kunnes rahasto liitettiin myöhemmin osaksi Tunkelon veljen Eemilin ja hänen puolisonsa Viirin perustamaa Tunkelon säätiötä.

Helasvuo ja "sosiaalinen huoltotyö"

Bowlbylainen doktriini ja toimenkuva kunnallisen huoltotyön johtajana suuntasi Helasvuon kiinnostusta kohti työn yleisempiä kysymyksiä. Helasvuon mukaan tapa lähestyä sosiaalista huoltotyötä oli 1930- ja 1940-luvuilla huomattavan legalistinen. Vuoden 1936 lastensuojelulaki ja monet muutkin sosiaalihuollon lait olivat Helasvuon mukaan erityisesti rikosoikeudellisen ajattelun lävistämiä. Useimpien aikalaieskustelijoiden, kuten *Veikko Piiraisen* (Piirainen 1958) tai *Osmo Toivolan* (Toivola 1943) ajattelu oli Helasvuon mukaan "päin mäntyä" noudatelllessaan seuraamusajattelua, jossa muun muassa puhuttiin "asteittain tehostuvasta huollosta" tai "lievemmistä ja ankarammista toimenpiteistä" (KH030206). Nimeltä mainituiksi tulivat lisäksi seuraamusajattelua kannattaneet juristit *Aarne Tarasti* (Tarasti 1956) sekä *Einar Böök*, joka oli professori *K.J. Ståhlbergin* sosiaalihuoltolakien laadinnan "oikea käsi". Yliopiston opintovaatimuksissa esiintynyt Böökin teos Suomen Huolto-oikeus (Böök 1948) oli Helasvuon mukaan "hyvä kirja, mutta ihan vanhan ajattelun kannalla" (KH030206).

1950-luvun lopulla Helasvuo sai Huoltaja-säätiöltä apurahan sekä Lastensuojelun ja Sosiaalihuollon keskusliitoilta muuta tukea kirjalliseen työskentelyyn. Kirjallisen työskentelyn tavoitteena oli laatia käsikirjoitus, joka käsittelisi sosiaalista huoltotyötä. Teos valmistui vuonna 1961 ja Karisto julkaisi sen nimellä *Huollon kenttä* (Helasvuo 1961). Tematiikoiltaan ja niiden käsitelytavaltaan teos nivoitui sosiaalityön pohjoisamerikkalaisen casework-perinteen jatkumoon, jota useat Suomesta lähteneet opintomatkaajat olivat siirtäneet tuontitavarana suomalaisen sosiaalityön ammatillisiin keskusteluihin (mm. Ahla – Tarvainen 1959). Helasvuo kuitenkin esittää, että "case work" ei olisi yhteen henkilökohtaisen huollon käsitteen kanssa, vaan

yksi sen menetelmistä. Teoksen ensisivuilla Helasvuo kiittää käsikirjoitusta koskevista sisällöllisistä huomautuksista Niilo Mäkeä, *Armas Niemistä*, Veikko Piiraista ja Kalervo Kinasta (Helasvuo 1961, s. 7–8). *Reino Salo*, joka myöhemmin nimitettiin sosiaalihuollon apulaisprofessoriksi Tampereen yliopistoon, kommentoi Helasvuon teosta lämpimästi Huoltaja-lehdessä vielä samaisena vuonna. Salo toteaa Helasvuolle tyypillistä ajattelua myötäillen, että ”onkin huomattava, että Helasvuo ei pyri esittämään lukijalleen mitään ns. patenttiratkaisua sosiaalihuollon toimintakaavaksi, vaan johdattaa hänet oivaltamaan ne syvät ja laajalle ulottuvat inhimilliset suhteet, jotka ovat vaikuttamassa näennäisesti yksinkertaisissakin tapauksissa – ja jäävät usein näkemättä ns. ’terveen järjen’ sanelemalta ratkaisulta” (Salo 1961).

Helasvuo viittaakin teoksessaan monipuolisesti kehityspsykologiseen, psykodynaamiseen, sosiaalipsykologiseen ja sosiologiseen tietoon. Juridista viitekehystä ei voi välttää, mutta Helasvuo hakee joustavuutta ja tarveperustaisuutta huollon toteuttamiseen (Helasvuo 1961, s. 65–71). Huollon toteuttamisen muodot ovat Helasvuon mukaan yhteydessä aikaan ja paikkaan: nyky-Suomessa se olisi erilaista kuin sata vuotta sitten tai toisessa maassa, jonka kulttuuri poikkeaa olennaisesti suomalaisesta (emt., s. 15). Huollon perusmuotoja olisivat kasvatusluonteinen ohjaava huolto haastatteluine, keskusteluine ja neuvontatöineen. Hallitsevaan huoltoon taas liittyy toimintavapauden rajoittamista, pakkokeinoja sekä myös ”verhottua pakkoa” ja suggestiivista vaikuttamista, joka voi ilmetä vakuuttamisena, kehottamisena tai käskemisnä. (emt., s. 40–64).

Teoksesta välittyvä ihmiskuva on monisäikeinen. Edeltävien vuosikymmenten biologisten ja determinististen diskurssien sijaan huoltotyön asiakasta tarkastellaan yksilönä sekä lähiyhteisön ja yhteiskunnan jäsenenä. Helasvuon mukaan asiakas tulee nähdä aktiivisena yksilönä, joka toimii biologiansa ja toimintaympäristönsä välisen dynamiikan ehdollistamana. Huollon asiakkaan persoonallisuuden ja sen merkityksen jäsentämisessä on nähtävissä typologisointia, jonka Helasvuo perustaa muun muassa henkilöiden eroihin temperamentissa, lahjakkuudessa, älykkyytensä, motoriikassa ja tunne-elämän kypsyydessä (Helasvuo 1961, s. 116–179). Tässä viitekehyksessä Helasvuon opilliset juuret ”sielutieteen” saralla ja muun muassa kytkenvät Arvo Lehtovaaran älykkyyssiklutkimukseen tulevat hyvin näkyviin (emt., s. 180–190). Toisinaan kun asiakkaiden kehitystaso saattaisi olla ”primitiivisempi”, asioihin suuntautuminen objektiivisuuden sijaan asenteellista ja epäluuloista tai peräti kaunaista eli ”resentimenttiä” (emt., s. 174–176).

Helasvuon teoksen kiinnostavin anti liittyy tapaan käsitellä yhteisöjä, erityisesti perhettä, jonka suhteen sosiaalihuollon tehtävä ei olisi yhteiskunnan ja sen perinteisten arvojen suojeleminen ihmisten heikkoudelta tai poikkeavuudelta, vaan lasten ja perheiden auttaminen heidän omista tarpeistaan ja resursseistaan lähtien, kuten Helasvuo itsekin myöhemmin (Helasvuo 1997, s. 30) teosta kommentoivassa kirjoituksessaan kiteyttää. Perheen tarkastelun viitekehys Huollon kentässä -teoksessa on sosiaalipsykologista ja sosiologista; seikka, johon vaikutti kosketus amerikkalaiseen case workiin. Perhemuotoja olisi useita; ”normaaliperheitä”, joiden ensisijainen tehtävä on taata yksilölle sosiaalista turvallisuutta ja kehitysrauhaa sekä ”poikkeuksellisia perheitä”, joita olisi Helasvuon mukaan kirjava valikoima. Tällaisia ovat kahden sukupolven suurperhe, biologisesta perheestä ”aviollisen ristiriidan kautta muodostunut avioeroperhe tai

uudestaan muodostunut perhe tai äiditön tai isätön perhe monine sisäisine suhteineen. Olen-
naista Helasvuon mielestä on keskinäisten suhteiden ”roolirakenteen” ja niistä syntyvien ryh-
mittymien tarkastelu ”sosiaalisessa kentässä”, joka poikkeavassa perheyksikössä on normaalia
monimutkaisempi (Helasvuon 1961, s. 82–115). Nykypäivän näkökulmasta katsoen tämä 1950-
luvun lopun näkymä perheeseen näyttäytyy luonnollisestikin vielä melko patriarkaalisena sekä
läpinäkymättömän valkoisena ja heteronormatiivisena.

Helasvuon, kriminologia ja kriminaalipoliittikka: ”katsoivat että tämä on hoitoideologiaa”

Helasvuon työura kulki kahden virallisen yhteiskunnallisen instituution eli toisaalta sosiaa-
lihuollon ja lastensuojelun sekä rikosoikeuden ja vankeinhoidon yhtymäpinnassa. Työ Vankeus-
yhdistyksen toiminnanjohtajana 1930-luvulla ja sodan jälkeen Helsingin kaupungin nuoriso-
huoltajana, missä hän hallinnoi ennen kaikkea nuorisoikäisten rikoskysymystä, oli perehdyttä-
nyt hänet huoltotyön lisäksi kriminologian ja kriminaalipoliittikan kysymyksiin. Helasvuon oli
saanut koulutuksensa 1930-luvulla, jolloin rikollisuuden selitysmallit olivat hyvin biologispe-
rusteisia ja typologisoivia. Tähän ajattelutapaan Helasvuon otti selvästi etäisyyttä jo 1940-luvun
lopulla ja kirjoitti muun muassa nuorten rikollisuudesta ryhmäilmionä.

Helasvuon kulki näin ollen työurallaan läpi kahden merkittävän kriminaalipoliittisen doktriini-
siirtymän. Vuonna 1969 Gummerus julkaisi Helasvuon teoksen Ken oikeutta maassa saa –
kriminaalipoliittista tarkastelua, jonka kirjoittamiseen Helasvuon oli saanut apurahan Alfred
Kordelinin säätiöltä. Keskusteluja teoksen sisällöstä Helasvuon oli käynyt Suomen kriminalis-
tiyhdistyksen ja Mielenterveysseuran foorumeilla, ja erityiset kiitokset teoksen kommentoin-
nista Helasvuon lausui Kriminaalihuolto ry:n toiminnanjohtaja *Harri Montoselle* (Helasvuon 1969,
s. 9–12).

Helasvuon kriminaalipoliittinen pääteos on laaja kokoelma reflektioita 1960-luvun lopun
kriminologisiin ja kriminaalipoliittisiin keskusteluihin sekä niiden rajapintaan suhteessa sosiaali-
poliittisiin ja -huollollisiin kysymyksiin. Teos yhdisteleekin rohkeasti oikeussosiologista, sosi-
aalipsykologista, oikeusdogmaattista sekä kriminaali- ja sosiaalipoliittista ajattelua. Helasvuon
rikosta ja rangaistusta sekä niiden välisiä kytkentöjä käsittelevistä kirjauksista ilmenee näkemys
siirtymästä niiden primitiivisistä muodoista kohti jalostuneempaa rankaisemista ja korkeam-
pia yhteiskuntamuotoja. Perinnäisten seuraamusjärjestelmien seuraamusmuotojen funktiot
tydyttävät yleisön tunnereaktioita eli aggressioita, kosta tai hyvitystä. Kuolemanrangaistuk-
set eivät Helasvuon mukaan olleet ”sivistysmaissa” ajankohtaisia. Helasvuon kirjoittaa:

Alkukantaisen säännöstelemättömän kostamisen vastine kriminaalipoliittikas-
sa on laissa säädettyjen rangaistusten soveltaminen. Sen kautta yhteiskunta ot-
taa kostamisen toteutuksen omiin käsiinsä ja menettelee siten, että rikoksen
herättämien aggressiivisten tunteiden ilmaisu toteutuu mutta tiettyjä sääntöjä
– institutionaalisia rangaistuksia – käyttäen. Siinä noudatetaan tasapuolisuutta
ja vertailevaa johdonmukaisuutta primitiiviselle tasolle ominaisen välittömän,

impulsiivisen kostamisen, vihan ilmaisen ja syrjinnän asemesta. Tämä on johtanut rikosten ja rangaistusten mittaamiseen sekä tiettyjen mallien muotoutumiseen tässä mittaamisessa. Olemme tottuneet ajattelemaan, että rikoksentekijä ”sovittaa” rikoksen ”kärsimällä” rangaistuksen. Rikos ja rangaistus on ”mitattu” siten, että tämän sovituksen katsotaan toteutuvan (Helasvuon 1969, s. 49–50).

Helasvuon esittämä kriminaalipolitiikan kritiikki 1960-luvun lopulla on ymmärrettävää, olihan tuohon saakka rikosten rangaistusasteikko varsin ankara, ”häkki heilahtanut” melko vähäisistäkin rikkomuksista ja Suomen vankiluku tuntuvasti korkeampi kuin muissa pohjoismaissa (mm. Lappi-Seppälä 2012). Kun sitten Helasvuon lähtee hakemaan vaihtoehtoja kriminaalipolitiikan menneisyydestä kumpuaville aineksille, hän käy teoksessaan keskustelua suhteissa klassiseen, uusklassiseen ja positiiviseen koulukuntaan (Helasvuon 1970, s. 88–95). Näiden koulukuntien perusluonteita Helasvuon pitää epätarkoituksenmukaisina: ”tasa-arvoisuuden periaatteen elähdyttämänä edellinen (klassinen) ylimalkaisesti rinnastaa rikoksentekijät toisiinsa ja uskoo heidän toimivan indeterministisesti, tahdonvapauden tilassa. Jälkimmäiset (positiivinen) näkevät inhimillisen käyttäytymisen ja sosiaaliset muutokset kausaalisina tapahtumina. Monet ovat ihmiskäsityksessään enemmän deterministejä, tahdonvapauden uskoa arvostelevia” (emt., s. 92). Helasvuon mukaan uusklassismin pelko oikeusturvan vaarantumisesta ja hoito-optimistisesta opportunistisista estivät kehittämästä seuraamusjärjestelmää tarkoituksenmukaiseen suuntaan (emt., s. 94–95).

Teoksen kirjausten nojalla olisi mutkatonta liittää Helasvuon siihen rintamaan, joka 1960- ja 1970-lukujen kriminaalipoliittisessa debatissa asettui uusklassismia (esim. Anttila ym. 1974; Anttila – Törnudd 1983) vastaan ja oli myönteinen hoito-optimismille ja positivistisen koulukunnan näkemykselle tekijäkohtaisesta käsittelystä. Näin Helasvuota tavattiin asemoida myös aikalaieskusteluissa ja tavalla, jota hän nimenomaisesti kieltäytyi itse hyväksymästä (esim. Helasvuon 1997, s. 36). Hänen asemoitumisensa opillisella kentällä riippui kuitenkin puhujasta ja siitä, mistä doktriinista käsin asiaa lähestyttiin. Haastattelussaan Helasvuon kertoo tilanteesta, jossa häntä oli pyydetty puhumaan Helsingin yliopistoon:

Eräässä palaverissa *Raimo Lahti*, rikosoikeuden professori, esitteli minut sitten nuorille, että ”tässä on sitten Helasvuon, joka on 60 vuoden ajan kirjoittanut hyvin paljon näistä asioista, lähinnä hoitoideologian näkökulmasta” – (KH030206).

Uusklassismin näkökulmasta Helasvuon asemoitiin siis deterministisyyteen taipuvaisen ”hoitoideologian” kannattajaksi, mutta niin Helasvuon haastattelu kuin hänen teoksensa tarjoavat osviittaa muualle. Teoksessaan Helasvuon tarjoaa runsaasti tilaa sosiaalisen suojelun koulukunnan ajatusten käsittelyyn (Helasvuon 1969, s. 95–112) ja myös haastattelussa asemoi itsensä osaksi tätä italialaisen *Filippo Grammatican* (Grammatica 1950; 1961) toisen maailmansodan jälkeen organisoimaa Social Defence -liikettä, jota Helasvuon aikalaisista kehittivät erityisesti ranskalaiset juristit, etunenässä *Marcel Ancel* (Ancel 1954). Helasvuon nimesi haastattelus-

saan suomalaisista oppineista hengenheimolaisekseen Veli Verkon. "Hoitoideologialla" Helasvuon viittasi ruotsalaisen psykiatri *Olof Kinbergin* (Kinberg 1935) kirjoituksiin rikoksenteijöiden psykiatrisesta käsittelystä, joiden erityisistä lupauksia Helasvuon piti ylimitoitettuina (KH030206). Sosiaalisen suojelun doktriinin perusnäkemys puolestaan oli, että rikosoikeus olisi vain yksi tapa vähentää rikollisuutta. Samalla kun yhteiskuntaa suojeltaisiin rikollisuudelta, tulisi myös suojella sen jäseniä joutumasta vaaraan tehdä rikoksia. Doktriinin tunnusomaisia piirteitä olivat irtisanoutuminen syyntakeisuusopista sekä rikoksen ja rangaistuksen välisestä ehdottomasta kytkennästä. Metafyysiset vapaan tahdon, syyllisyyden ja vastuullisuuden käsitteet tulisi poistaa ja "yhteiskunnallisesta reaktiojärjestelmästä" tulisi tehdä vivahteikas tavalla, joka mahdollistaisi kullekin tuomitulle soveltuvan käsittelyn (Helasvuon 1969, s. 95).

Helasvuon mukaan sosiaalisen suojelun liike oli vaihtoehto uusklassiselle doktriinille, ja hänen omien sanojensa mukaan se tavoitteli ulospääsyä "siitä terrorismista, väkivallasta ja doktriinisuudesta, joka vaivasi kriminaalipolitiikkaa" (Helasvuon 1969, s. 110–112). Sosiaalisen suojelun oppi oli saanut kannatusta Ruotsissa, missä muun muassa Svean hovioikeuden presidentti *Karl Schlyter*, vankeinhoidon johtaja *Torsten Eriksson* ja Uppsalan yliopiston rikosoikeuden professori *Ivar Strahl* olivat ajaneet sen läpi maan vuoden 1963 rikoslainsäädäntöön. Suomessakin oppi oli saanut kaiken pohjaa vankeinhoitojohtaja *Valentin Soineesta*, mutta erityisesti rikosoikeuden professorit *Bruno Salmiala* ja *Brynolf Honkasalo* pitivät Ruotsin lakia "turhan hentomielisenä" ja puhuivat sen vankiloista "hyvinä hotelleina" (KH030206). Tämä saattaa olla myös tekijä, jonka vuoksi sosiaalisen suojelun opin suomalaisia yleisesityksiä on Helasvuon teosta lukuun ottamatta haasteellista löytää. Helasvuon ja hänen teoksensa paikantuiivat ajassaan omaan uusklassisille vastakkaiseen klusteriinsa tavalla, jota hän myös haastattelussa kommentoi:

— Uudessa Suomessa *Inkeri Anttila* arvosteli tätä kirjaa vähän --- sanoi että oli "otsikoitu hoitoideologin puheenvuoro" ja jatkaa, että "nykyään ajatellaan näistä asioista toisin". Ja tuolla Demarissa toi *Jyrki Tala* -niminen nuori juristi⁷ arvioi tätä kirjaa aika lailla lempeästi ja alkoi puolivälistä yhtäkkiä "Helasvuon aloittaa kauhean hyökkäyksen Marraskuun liikettä vastaan", mikä oli minulle suuri yllätys (KH030206).

Helasvuon teoksesta suoranaista julkilausuttua hyökkäystä Marraskuun liikettä kohtaan on vaikea löytää, jollei sellaiseksi lasketa hänen lähtökohtaista sitoutumistaan sosiaalisen suojelun oppiin sekä yleispuhuntojaan kansalaisten oikeusturvasta ja inhimillisestä kohtelusta (Helasvuon 1969, s. 161–179). Helasvuon reflektoi suhdettaan Marraskuun liikkeeseen vuonna 1997 ilmestyneessä teoksessa Jotain sellaista radikaalia aikoinaan. Kirjoittajina teoksessa on Helasvuon lisäksi useita 1960-luvun lopun ja 1970-luvun alun vaikuttajia, kuten *Ilkka Taipale*, *Olavi Heinonen*, *Kari Vanhala* ja *Pekka Vürre*. Helasvuon reflektoi teoksessa olleensa liikkeen noustessa 58-vuotias ja edustaneensa lastensuojelun instituutiota, jota nuori polvi erityisesti arvosteli. Helasvuon kirjoittaa olleensa kritiikistä hetimitäin ärsyyntynyt, mutta ei kokenut olleensa henki-

7 Jyrki Tala toimi myöhemmin muun muassa lainsäädäntö tutkimuksen professorina.

lökohtaisesti sen kohteena. Liikkeen tarjoama informaatio oli päinvastoin työn kehittämisen tukena ja auttoi Helasvuota kertomansa mukaan tiedostamaan, kuinka vahva kontrollifunktio sosiaalihuollossa oli sekä kuinka vaarallista ja heikosti valvottua vallankäyttö lastensuojelussa tuolloin oli. Lastensuojelun koulutuksessa ja hallinnossa muutos oli tuon jälkeen nopeaa, mutta lainsäädännölliset muutokset tapahtuivat viiveellä (Helasvuo 1997, s. 31).

Marraskuun liikettä ja sen merkitystä paikantavassa kirjoituksessaan Helasvuo käsittelee liikkeen alkujuuria ja antaa laajemminkin suomalaisen yhteiskunnan kehityskulkujen näkökulmasta. Vuosikymmeniä kriminaali- ja sosiaalipoliittisilla kentillä liikkuneena Helasvuo tunnistaa ja nimeää liikkeen taustavoimana olleen modernin sosiologian viitoittaman tavan lähestyä ihmisoikeuskysymyksiä. Kun ihmisoikeuksia, sosiaalista kontrollia ja vapaudenriistoa oli tavattu tarkastella aiemmin vain kriminaalipoliittisen järjestelmän ominaisuutena, nuoret oppineet ymmärsivät laajentaa kysymyksiä ja katsantokantaa niin sairaanhoitoon ja sosiaalihuoltoon kuin laajemminkin yhteiskuntapolitiikkaan (ks. esim. Anttila 1963, s. 40–44). Arvosteleva retoriikka oli ajoittain kovaa ja se meni myös henkilökohtaisuuksiin tavalla, jota Helasvuon mukaan ”väritti pelottava ääriivasemmistolaisuus” (Helasvuo, 1997, s. 31–33).

Helasvuo antaa tekstissään kuitenkin tunnustusta ajan vasemmistolaisille voimille ja muistuttaa, kuinka sosiaalidemokraattisen puolueen kriminaalipoliittinen ohjelma vuodelta 1968 oli ollut rohkea uudistusohjelma, joka heijastui yhteiskuntaan laajemminkin ja jonka toimenpanoon puolue valjasti vahvat asiantuntijaresurssit. Näillä resursseilla Helasvuo viittasi haastatteluisaan nuoriin sosiaalidemokraattitautaisiin lainoppineisiin ja lisäksi rikosoikeuden professori Inkeri Anttilaan⁸ (ks. esim. Anttila ym. 1974). Helasvuon mukaan sosiaalidemokraattien ohjelma oli ”johdonmukainen ja systemaattinen kokonaisuus, suomalaisesti omaperäinen ja pohjoismaisesta vaikutuksesta riippumaton järjestelmä, joka on ohjaillut käynnissä ollutta rikoslainuudistusta” (Helasvuo 1997, s. 35). Kirjoituksensa loppupuolella Helasvuo palaa peruskritiikkiinsä ja toteaa uusklassismissa olevan melkoisesti ”irrationaaleja, ihmisoikeuksien kannalta arveluttavia aineksia”, mutta toteaa sen pohjalle rakentuneen rikoslainuudistuksen olleen ”varmaan oikea ratkaisu” (emt., s. 36). Haastattelussa Helasvuo kertoi arvostavansa sosiaalidemokrateista erityisesti *Erkki Tuomiojaa*, jonka kanssa hän asioi toisinaan virkatehtäviensä vuoksi. Helasvuo totesi myös, ettei itse ollut poliittisesti aktiivinen, mutta kertoi olleensa jonkin aikaa Liberaalin kansanpuolueen jäsen (KH030206).

Johtopäätökset ja diskussio

Olen tässä artikkelissa esitellyt Kaarlo Helasvuon, suomalaisen kriminaali- ja sosiaalipoliittisen ajattelijan, ja analysoinut hänen toimintaansa sekä sen muutoksia elämäkerrallisen tutkimuksen viitekehyksessä (Nilsen 2023). Ensinnäkin olen tarkastellut, millainen sosiaalinen tausta Helasvuolla oli ja millaisiin opillisiin sekä ammatillisiin aikalaisverkostoihin hän kytkeytyi (Eichstetter – Davis 2022). Toiseksi olen kysynyt, millaisiin opillisiin doktriineihin ja ammatillisiin diskursseihin Helasvuo kirjoituksissaan ja muussa toiminnassaan aikalaiskontekstissaan liittyi (Kendall – Wickham 1999) sekä sitä, miten hänen toimintansa heijastaa laajempia suomalaisen

8 Inkeri Anttila toimi myös Suomen ensimmäisenä naispuolisena oikeusministerinä Keijo Lännaamaan virkamieshallituksessa 1975.

sosiaali-, kriminaali- ja oikeuspoliittisen ajattelun siirtymiä 1930-luvulta 1970-luvulle. Aineistona olen hyödyntänyt kahta Helasvuon elämäkerrallista haastattelua vuodelta 2003, hänen kirjallista tuotantoaan, hänestä laadittuja kirjoituksia sekä aikalaiskirjallisuutta, joilla olen kontekstoinut Helasvuon ajattelua, toimintaa ja opillisia siirtymiä ajallisiin ja paikallisiin puitteisiin.

Helasvuo syntyi 1900-luvun alussa keskiluokkaiseen, porvarilliseen perheeseen, joka epäilemättä tarjosi hänelle sosiaalista pääomaa ja mahdollisuuden hakeutua vapaasti yliopisto-opintoihin. Mahdollisuudet edetä yliopisto-opintoihin kun olivat väestötasoisesti tarkastellen 1930-luvulla vielä huomattavan rajalliset. Helsingin yliopistossa Helasvuo verkostoitui nopeasti professori Eino Kailan lähipiiriin ja ”kailalaisittain” orientoituneen fenomenologisen sielutieteen tuolloin vielä nousevalle tieteenalalle. Lähipiiriin kuului useita opiskelijoita ja muita henkilöitä, jotka seuraavien vuosikymmenten aikana rekrytoituivat johtaviin kansallisiin tehtäviin sekä johtivat tieteellistä ja laajemminkin yhteiskunnallista keskustelua. Tällaisia olivat muun muassa professorit Kai von Fieandt (psykologia), Martti Kaila (psykiatria), Arvo Lehtovaara (psykologia), Veli Verkko (kriminologia) ja Erkki Saari (erityispedagogiikka). Koulutustaustaltaan Helasvuo sijoittui lähinnä orastavan psykologian tieteenalalle, mutta vaelteli työurallaan ja kirjoituksissaan suvereenisti tieteenalojen välillä ja niiden yli. Helasvuo itse kirjoitti kolme pro gradu -tutkielmaa (psykologia, sosiologia, historia), mutta väitöskirjatyö hautautui toisen maailmansodan jalkoihin. Maisteri Helasvuon mukaan hänen akateemisen uransa huippu oli suojele- ja parantamiskasvatusopin (myöhemmin erityiskasvatus- tai pedagogiikka) apulaisprofessuurin neljäsosasijaisuus Jyväskylän yliopistossa. Helasvuon työura muotoutui lopulta neljän vuosikymmenen pituiseksi rupeamaksi, jossa hän aluksi toimi Vankeusyhdistyksen toiminnanjohtajana 1930-luvulla ja siirtyi toisen maailmansodanaikaisten vaiheiden jälkeen Helsingin kaupungin nuorisohuoltajaksi vuonna 1943, jolloin kansallinen nuorisorikoslain säädäntö tuli voimaan.

Kiinnostus 1900-luvun alkupuolen nouseviin ihmistieteisiin sekä avoimuus niiden uusille vaikutteille olivat Kaarlo Helasvuon toiminnan liikkeelle panevat voimat. Huolimatta pitkäaikaisesta perustehtävästään Helsingin kaupungin nuorisohuoltajana Helasvuo kulki työuransa aikana jouhevasti ja monipuolisen asiantuntevasti kriminologian, kriminaalihuollon, vankeinhoidon ja kriminaalipolitiikan sekä lastensuojelun, sosiaalihuollon ja sosiaalipolitiikan kentillä sekä näiden välimaastoissa. Helasvuon ajattelun muutoksia ilmentävästä kirjallisesta tuotannosta on nähtävissä pääpiirteissään kolme opillisdiskursiivista siirtymää: ensin 1930-luvun biologisperäisestä persoonallisuustyyppi-ajattelusta (mm. kretchmeriläiset opinnäytteet) kohti ryhmadynaamisia ilmiöitä 1940-luvulla (Matti Koskeniemen, Veli Verkon ja Frederic Trasheerin vaikutteet) ja edelleen kohti sosiologista, yhteiskunta- ja kontrollipoliittista sekä kansalaisoikeusperustaista diskurssia 1960-luvun lopulla (Marraskuun liike, Uusklassinen koulukunta). Helasvuo kulki siten teksteissään uusien diskurssien harjalla tavalla, joka myötäilee yleisesti tunnettua modernin ajan siirtymää eriytyneiden ja erikoistuneiden ihmistieteiden yksilö- ja biologisperustaisista selityksistä kohti yhteiskuntarakenteellisia niin sosiaali- kuin kriminaalipolitiikan saralla (ks. esim. Harrikari 2019; Kekkonen 1999, s. 106–111). Läpi työuransa ja kirjallisen tuotantonsa Helasvuo esiintyi omaehtoisena ajattelijana ja otti etäisyyttä aikansa arvo-

valtaisiin sosiaali- ja kriminaalipolitiikan johtaviin asiantuntijoihin. Hän kritisoi oikeusdogmaattista lähestymistapaa kapeaksi ja vierasti niin sosiaali- kuin kriminaalipoliittisissa toimitissa kaikenlaista konservatismiin viljelemää moralismia, josta suomalainen yhteiskunta alkoi irtaantua vasta 1960-luvun loppupuolella.

Sosiaalihuollon ja lastensuojelun saralla Helasvuo vaikutti useissa 1950- ja 1960-lukujen kansallisissa komiteoissa, ja hänen asiantuntemustaan pidettiin maanlaajuisesti ilmeisen kiistattomana. Helasvuo oli laajasti lukenut, otti haltuunsa haastavia kokonaisuuksia ja yhdisteli kirjoituksissaan tutkimustietoa monitasoisesti eri tieteenaloilta. Kytkenät kansainvälisiin, erityisesti psykologian ja psykiatrian alan tieteenekijöihin ja heidän tuotoksiinsa toimivat Helasvuon ajattelun perusaineksena, josta hän jalosti vaikutteita alan suomalaiseen keskusteluun. 1960-luvun puolivälin jälkeen Helasvuon omaa virkatyöinstituutiota eli lastensuojelua kritisoitiin voimakkaasti kansalaisoikeusnäkökulmasta, mutta hän piti kritiikkiä perusteltuna. Helasvuo oli keskeinen kansallinen toimija muun muassa siinä linjauksessa, jolla ”piiskarangaistus” poistettiin koulukotien kurinpitovalikoimasta 1960-luvun puolivälissä. Helasvuon ”vastarintatoiminnan” arvo tulee näkyväksi siinä, että sosiaaliministeriön linjauksen myötä vuonna 1969 rikoslaista katsottiin voitavan poistaa huoltajan oikeus aiheuttaa lapselle lievä ruumiinvamma kuritustarkoituksessa. Tätä seurasivat ruumiillisen kurituksen väestötasoinen kriminalisointi lapsenhuoltolaissa vuoden 1984 alusta lähtien sekä sitä tulkinnallisesti tukeva Korkeimman oikeuden ennakkoratkaisu vuonna 1993 (KKO 1993:151).

Kriminaalipolitiikan asiantuntijana Helasvuon status oli selvästi jännitteisempi. Niin haastatteluissa kuin tuotannossaankin Helasvuo asettui kriminaalipolitiikan Social Defence -koulukunnan edustajaksi, joka ei ole suomalaisessa kriminaalipolitiikassa juuri lainkaan saanut jalsansijaa tai edes huomiota. Helasvuo nimesi lähimmäksi hengenheimolaisekseen Veli Verkon ja viittaisi hoitoideologialla Olof Kinbergin kirjoituksiin. 1960-luvun lopun ja 1970-luvun alun opilliset aikalaieskustelijat paikansivat Helasvuon ”hoitoideologian” kannattajaksi, mitä Helasvuo ei itse allekirjoittanut. Kun Helasvuon kannattaman opin vastapooliksi usein asetettiin kriminaalipolitiikan rationaalinen ja humaani usklassinen doktriini, hänen leimaamisen ja asettamisensa ”ideologiseen” hoitoa kannattavaan klusteriin on saattanut tapahtua melko vaivatta ja ilmeisen perusteetta.

Lopuksi

Haastattelin sosiaalineuvos Kaarlo Helasvuota alkuvuodesta 2003 kirjoittaessani väitöskirjaa. Helasvuo oli tuolloin jo 93-vuotias, mutta ajattelultaan, muistiltaan ja ilmaisultaan edelleen aukottoman terävä. Vietimme heinäkuussa 2004 ”Kallen” 95-vuotissyntymäpäiviä, ja joulukuussa 2005 hän lähestyi allekirjoittanutta kirjeellä kommentoiden väitöskirjaani. Helasvuo vietti viimeiset vuotensa Vantaalla hoivakoti Foibessa ja kuoli 24.7.2006. Omaiset julkaisivat Helasvuon kuolinilmoituksen Helsingin Sanomissa 12.8.2006 ja hänet haudattiin 18.8.2006 Hietaniemen hautausmaalle, jossa monet muutkin suomalaisen lastensuojelun, rikosoikeuden ja tieteen tunnetut nimet, kuten Adolf von Bonsdorff, *Jaakko Forsman* ja *Edvard Westermarck*, ovat saaneet viimeisen leposijansa.

Abstract in English

“THAT LABEL HAS STUCK TO ME” – KAARLO HELASVUO’S SOCIO-POLITICAL AND CRIMINAL POLICY THOUGHT AND PUBLIC ACTIVITY

The article examines the professional activity and thought of Kaarlo Helasvuo (1909–2006) within a biographical framework. It explores his social and educational background, the scholarly and professional networks he engaged with, and the broader shifts in Finnish social, criminal and legal policy thinking reflected in his work. The study draws on two interviews from 2003, Helasvuo’s published writings and contemporary literature. The analysis identifies three paradigmatic shifts in his thinking: from 1930s biological–psychological models toward 1950s group dynamics and, from the mid-1960s onward, toward a broad social and legal understanding.

Keywords: biographical research, child welfare, social care, criminology, criminal policy

Lähteet

VIRALLISLÄHTEET

Komiteanmietinnöt

KM 1905:9a I-II. Ehdotus suojeluskavatuksen järjestämiseksi 1905:9a I-II. Suomalaisen kirjallisuuden seuran kirjapainon osakeyhtiö 1905.

KM 1958:1. Koulukotikomitean mietintö 1958:1. Valtioneuvoston kirjapaino 1958.

KM 1966:B 2. Nuorisolaitostoimikunnan mietintö 1966:B 2. Valtioneuvoston kirjapaino 1966.

KM 1966:A 2. Nuorisorikollisuustoimikunnan mietintö 1966:A 2. Valtioneuvoston kirjapaino 1966.

KM 1970:A 9. Nuorisorikoskomitean mietintö 1970:A 9. Valtion painatuskeskus 1970.

Korkeimman oikeuden ratkaisut

KKO 1993:151. Pahoinpitely. Teoksessa Korkeimman oikeuden ratkaisuja 1993. Heinä–joulukuu 93–170. Helsinki.

KIRJALLISUUS

Ahla, Mervi – Tarvainen, Lauri, Henkilökohtainen huolto. WSOY 1959.

Ancel, Marc, La défense sociale nouvelle. Editions Cujas 1954.

Anttila, Inkeri, Sosiaalisen kontrollin järjestelmä maamme oppikouluissa. Lapsi ja nuoriso 2/1963, s. 40–44.

Anttila, Inkeri – Heinonen, Olavi – Koskinen, Pekka – Lahti, Raimo, Rikollisuus ongelmana. Tammi 1974.

Anttila, Inkeri – Törnudd, Patrik, Kriminologia ja kriminaalipolitiikka. WSOY 1983.

Bertaux, Daniel – Thompson, Paul, Pathways to Social Class: A Qualitative Approach to Social Mobility. Clarendon Press 1997.

Bonsdorff, Adolf von, Lastensuojelu ja sen historiallinen kehitys. Otava 1923.

Bovet, Lucien, Psychiatric aspects of Juvenile Delinquency. WHO 1951.

Bowlby, John, Maternal Care and Mental Health. WHO 1952.

Böök, Einar, Suomen huolto-oikeus. WSOY 1948.

De Nordiska Kriminalistföreningars Årsbok 1936. Ivar Haeggströms Boktryckeri 1937.

Eichsteller, Marta J. – Davis, Howard H., Biographical Research Methods. Sage 2022.

- Foucault, Michel, *The Archaeology of Knowledge*. Routledge 1969/1989.
- Goodwin, John, *Biographical Research*. Sage 2012.
- Grammatica, Filippo, *Criminologia e difesa sociale*. Casa Editrice Dott 1950.
- Grammatica, Filippo, *Principi di difesa sociale*. CEDAM 1961.
- Harrikari, Timo, Alaikäisyys ja rikollisuuden muuttuvat tulkinnat suomalaisessa lainsäätämiskäytännössä. Nuorisotutkimusverkosto ja Nuorisotutkimusseura 2004.
- Harrikari, Timo, *Lastensuojelun historia. Tutkielma oikeussäätelystä, kulttuurisista kerrostumista ja hallinnan murroksista*. Vastapaino 2019.
- Helanko, Rafael, *Turun poikasakit. Sosiologinen tutkimus 9–16-vuotiaitten poikien spontaanisista ryhmistä*. Turun yliopisto 1953.
- Helasvu, Kaarlo, Tarkkaavaisuuden jakaantuminen ja kyky monen tehtävän samanaikaiseen suorittamiseen Kretschmerin konstitutiivityypeillä. Helsingin yliopisto 1933.
- Helasvu, Kaarlo, Pikku huomioita Helsingin poikien ryhmärikollisuudesta. *Lapsi ja nuoriso* 5–6/1939, s. 72–74, 82–84.
- Helasvu, Kaarlo, Arvojärjestyksestä ja johtamisesta, s. 43–51 teoksessa Kai von Fieandt (toim.), *Lauma ja yhteisö. Sosiaalipsykologiaa kaikille*. Otava 1946.
- Helasvu, Kaarlo, Yhteistoimin nuorisorikollisuutta ehkäisemään. *Lapsi ja nuoriso* 2/1950, s. 15.
- Helasvu, Kaarlo, Haastattelut 6.2.2003 (KH030206) ja 22.2.2003 (KH030222).
- Helasvu, Kaarlo, *Laitospoikien keskinäisestä väkivaltaisuudesta*. Gummerus 1954.
- Helasvu, Kaarlo, *Huollon kenttä*. Arvi A. Karisto Oy:n kirjapaino 1961.
- Helasvu, Kaarlo (toim.), *Nuori sosiaalisessa ristiriidassa. Lastensuojelun keskusliitto* 1966.
- Helasvu, Kaarlo, Ken oikeutta maassa saa. Kriminaalipoliittikan tarkastelua. Gummerus 1969.
- Helasvu, Kaarlo, Murros ja haaste, s. 29–38 teoksessa Jotain sellaista radikaalia aikoinaan. Suomalaisen kontrollipoliittikan arviointia Marraskuun liikkeen täyttäessä 30 vuotta. Tietosanoma 1997.
- Kaila, Eino, *Sielunelämä biologisena ilmiönä*. Otava 1920.
- Kaila, Eino, *Persoonallisuus*. Otava 1934.
- Kaila, Martti, Nuorisorikollisuuden syyt yksilötutkimuksen valossa. WSOY 1946.
- Kekkonen, Jukka, Suomen oikeuden historiallisia kehityslinjoja. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 1999.
- Kendall, Gavin – Wickham, Gary, *Using Foucault's Methods*. Sage 1999.
- Kinberg, Olof, *Basic Problems of Criminology*. W. Heinemann Ltd 1935.
- Koskenniemi, Matti, *Soziale Gebilde und Prozesse in der Schulklasse*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran kirjapaino 1936.
- Kretschmer, Ernst, *Physique and Character: An Investigation of the Nature of Constitution and of the Theory of Temperament*. Kegan Paul, Trubner & Co 1925.
- Lappi-Seppälä, Tapio, Penal Policies in the Nordic Countries 1960–2010. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 13/2012, s. 85–111.
- Lehtovaara, Arvo, *Psychologische Zwillingsuntersuchungen*. Druckerei A.-G. 1938.
- Merrill, Barbara – West, Linden, *Using Biographical Methods in Social Research*. Sage 2009.
- Nilsen, Anne, *Biographical Life Course Research. Studying the Biography-History Dynamic*. Palgrave Macmillan 2023.
- Piirainen, Veikko, *Kylänkierrolta kunnalliskotiin. Savon ja Pohjois-Karjalan maaseudun vaivashoitotoiminta vaivashoidon murroskautena 1800-luvun jälkipuoliskolla*. Helsingin yliopisto 1958.

- Pipping, Knut, Kompaniet som Samhället. Iakttagelser i ett Finskt frontförband 1941–44. Åbo Akademi 1947.
- Saari, Erkki, Pahantapaisuus yksilön sopeutumattomuuden oireena. Gummerus 1951.
- Smith, Louis M., Biographical method, s. 286–305 teoksessa Norman K. Denzin – Yvonna S. Lincoln (toim.), Handbook of Qualitative Research. Sage 1994.
- Tarasti, Aarne, Huoltoapulainsäädäntö. Maalaiskuntien liitto 1956.
- Thomas, William I. – Znaniecki, Florian, The Polish Peasant in Europe and America. The Gorham Press 1918–1920.
- Toikko, Timo, Sosiaalityön ideat. Vastapaino 2005.
- Toivola, Osmo, Alkoholisti- ja irtolaishuolto. WSOY 1943.
- Thrasher, Frederic, The Gang. A Study of 1,313 Gangs in Chicago. The University of Chicago Press 1927.
- Tunkelo, Juho, Suojelukasvatuksesta muualla ja meillä. Esitelmä pappeinkokouksessa Helsingissä. Kirjapainoyhtiö Valo 1907.
- Verkko, Veli, Biologisluontoisten tekijäin vaikutuksesta henki- ja pahoinpitelyrikollisuuteen. Tilastollis-kriminologinen tutkimus. Valtioneuvoston kirjapaino 1933.